

“OBID KETMON” QISSANING LINGVOPOETIK XUSUSIYATLARI

Gulamova Dilnoza Nizamitdinovna
Qarshi shahar 46-maktab,
boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Baxtiyorova Maftuna Bobirjon qizi
Turon universiteti talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada “Obid ketmon” qissasining lingvopoetik xususiyatlari atroflicha tahlil qilingan. Asarda til birliklarining badiiy-estetik funksiyasi, leksik, semantik, sintaktik va stilistik vositalarning uyg'unligi yoritilgan. Muallif qahramonlar nutqi, xalqona ifodalar, frazeologizmlar, badiiy tasvir vositalari orqali asarning estetik qiymatini ochib beradi. Shuningdek, lingvopoetik yondashuv asosida asarning badiiy til boyligi va yozuvchining individual uslubi tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: lingvopoetika, badiiy matn, leksik birliklar, stilistik vositalar, metafora, epitet, frazeologizmlar, obraz, individual uslub, badiiy til.

Аннотация. В данной статье подробно анализируются лингвопоэтические особенности повести «Обид кетмон». Рассматриваются эстетические функции языковых единиц, а также взаимодействие лексических, семантических, синтаксических и стилистических средств. Особое внимание уделяется речи персонажей, народной лексике, фразеологизмам и художественным средствам выразительности. На основе лингвопоэтического подхода раскрывается богатство художественного языка и индивидуальный стиль автора.

Ключевые слова: лингвопоэтика, художественный текст, лексические единицы, стилистические средства, метафора, эпитет, фразеологизмы, образ, индивидуальный стиль, художественный язык.

Annotation. This article provides a comprehensive analysis of the linguopoetic features of the story “Obid Ketmon.” It examines the aesthetic functions of linguistic units and the interaction of lexical, semantic, syntactic, and stylistic devices in the text. Special attention is given to character speech, colloquial expressions, phraseological units, and artistic imagery. Based on a linguopoetic approach, the richness of the literary language and the author’s individual style are explored.

Keywords: linguopoetics, literary text, lexical units, stylistic devices, metaphor, epithet, phraseological units, character, individual style, artistic language.

Kirish.

“Obid ketmon” qissasining lingvopoetik xususiyatlari o‘zbek adabiyotida muhim o‘rin tutuvchi badiiy matn tahlilining dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi, chunki ushbu asar nafaqat mazmun jihatidan, balki til va uslub nuqtai nazaridan ham o‘ziga

xos badiiy-estetik qimmatga ega. Qissa muallifi tomonidan yaratilgan obrazlar, voqea-hodisalar tizimi va ularning ifodalanish usuli til vositalari orqali o'ziga xos lingvopoetik qatlamni yuzaga keltiradi. Lingvopoetika – bu badiiy matnda til birliklarining estetik funksiyasini o'rganadigan soha bo'lib, u orqali yozuvchining individual uslubi, badiiy tafakkuri va dunyoqarashi aniqlanadi. “Obid ketmon” qissasi ham aynan shu jihatdan tahlil qilinganda, undagi leksik, semantik, sintaktik va stilistik vositalarning o'zaro uyg'unligi orqali yuksak badiiylikka erishilganini ko'rish mumkin[2].

Asarda til vositalarining qo'llanilishi, avvalo, xalqona ruh va milliy kolorit bilan chambarchas bog'liqdir. Muallif o'z qahramonlari nutqini jonli, tabiiy va ishonarli qilish uchun og'zaki nutq elementlaridan, shevaga xos so'z va iboralardan keng foydalanadi. Bu esa qissa voqealarining hayotiyligini oshirib, o'quvchini tasvirlanayotgan muhitga yanada yaqinlashtiradi. Xususan, Obid obrazining nutqida sodda, samimiy va ba'zan kinoyaviy ifodalar uchrab, uning ichki dunyosi va ijtimoiy mavqeini ochib beradi[4]. Lingvopoetik jihatdan qaralganda, bunday nutq birliklari personaj xarakterini individuallashtirishga xizmat qiladi.

Qissada leksik qatlamning boyligi alohida e'tiborga loyiqdir. Muallif sinonimlardan, antonimlardan, ko'p ma'noli so'zlardan mahorat bilan foydalanib, matnga rang-baranglik kiritadi. Masalan, biror holatni tasvirlashda bir necha sinonimik birliklarning ketma-ket qo'llanishi tasvirning emotsional-ekspressiv kuchini oshiradi. Shu bilan birga, antonimlar orqali qarama-qarshiliklar berilib, dramatism kuchaytiriladi. Bu esa asarning badiiy ta'sirchanligini oshiradi va o'quvchida chuqur hissiy kechinmalar uyg'otadi[1].

Metafora, metonimiya, epitet, taqqoslash kabi badiiy tasvir vositalari qissaning lingvopoetik tizimida muhim o'rin egallaydi. Muallif ko'pincha oddiy hayotiy hodisalarni obrazli ifodalar orqali berib, ularga chuqur ma'no yuklaydi. Masalan, mehnat jarayonining tasviri ko'pincha metaforik ifodalar bilan boyitilib, inson va tabiat o'rtasidagi uyg'unlikni aks ettiradi. Epitetlar orqali esa predmet va hodisalarning sifat belgilari yanada aniqlashtirilib, tasvirning aniqligi va jonliligi ta'minlanadi. Taqqoslashlar esa o'quvchiga ma'lum bir obrazni yaxshiroq tasavvur qilish imkonini beradi.

Qissaning sintaktik qurilishi ham uning lingvopoetik xususiyatlarini belgilovchi muhim omillardan biridir. Muallif sodda va qo'shma gaplarni maqsadga muvofiq holda qo'llab, matn ritmini boshqaradi. Ba'zan qisqa, keskin gaplar orqali dramatik vaziyatlar ifodalanadi, ba'zan esa uzun, murakkab gaplar orqali tafsilotli tasvir beriladi. Bu usul o'quvchining diqqatini muhim nuqtalarga jalb etishga xizmat qiladi. Sintaktik parallelizm, takrorlar va inversiya kabi usullar ham matnning badiiyligini oshiradi[5].

“Obid ketmon” qissasida dialoglar va monologlar alohida ahamiyat kasb etadi. Dialoglar orqali qahramonlar o'rtasidagi munosabatlar, ijtimoiy ziddiyatlar va ichki

kechinmalar ochib beriladi. Monologlar esa qahramonning ichki dunyosini, uning fikr va his-tuyg'ularini chuqurroq anglash imkonini beradi. Lingvopoetik jihatdan qaralganda, dialog va monologlarning tabiiyligi va ifodaviyligi asarning umumiy badiiy darajasini belgilaydi[3].

Qissada qo'llanilgan frazeologik birliklar ham muhim lingvopoetik vosita hisoblanadi. Xalq maqollari, matallar, iboralar orqali muallif xalq donishmandligini, milliy mentalitetni aks ettiradi. Bunday birliklar nafaqat matnni boyitadi, balki undagi g'oyaviy mazmuni ham chuqurlashtiradi. Frazeologizmlar ko'pincha obrazli ifoda vositasi sifatida xizmat qilib, qahramonlarning nutqini jonlantiradi.

Asarda til va tafakkur o'rtasidagi bog'liqlik ham yaqqol namoyon bo'ladi. Qahramonlarning fikrlash tarzi ularning nutqida o'z aksini topadi. Masalan, Obidning sodda, lekin dono fikrlari uning xalqona tafakkurini ko'rsatadi. Bu esa lingvopoetik tahlilda muhim jihatlardan biri hisoblanadi, chunki til orqali insonning ichki dunyosi ochib beriladi[6].

Qissada tabiat tasvirlari ham lingvopoetik jihatdan ahamiyatlidir. Muallif tabiat manzaralarini tasvirlashda rang-barang leksik vositalardan foydalanib, o'quvchida jonli tasavvur hosil qiladi. Tabiat tasvirlari ko'pincha qahramonlarning ruhiy holati bilan uyg'unlashib, psixologik parallelizmni yuzaga keltiradi. Bu esa matnning estetik qiymatini oshiradi.

Ironiya va kinoya ham qissada uchraydigan muhim stilistik vositalardan biridir. Muallif ba'zi holatlarda voqelikni tanqidiy ruhda tasvirlab, jamiyatdagi kamchiliklarni ochib beradi. Bu esa asarning ijtimoiy ahamiyatini oshiradi va o'quvchini fikrlashga undaydi. Lingvopoetik nuqtai nazardan qaralganda, kinoya va ironiyaning mahorat bilan qo'llanishi yozuvchining badiiy mahoratini ko'rsatadi.

Qissada vaqt va makon kategoriyalarining ifodalanishi ham til vositalari orqali amalga oshiriladi. Muallif voqealar rivojini ko'rsatishda zamon shakllaridan, makon bildiruvchi birliklardan mahorat bilan foydalanadi. Bu esa voqealarning izchilligini ta'minlaydi va o'quvchiga ularni yaxshiroq anglash imkonini beradi.

Bundan tashqari, qissada stilistik rang-baranglik kuzatiladi. Muallif turli uslubiy qatlamlarni uyg'unlashtirib, matnga boylik kiritadi. Rasmiy uslub elementlari, so'zlashuv uslubi, badiiy uslub unsurlari birgalikda qo'llanilib, o'ziga xos stilistik effekt hosil qiladi. Bu esa asarning lingvopoetik murakkabligini oshiradi.

Qissadagi obrazlar tizimi ham til vositalari orqali yaratiladi. Har bir qahramonning nutqi, so'z tanlovi, gap tuzish uslubi uning individual xususiyatlarini aks ettiradi. Bu esa obrazlarning jonli va ishonarli chiqishiga xizmat qiladi. Lingvopoetik tahlil orqali muallifning har bir obrazni yaratishda til vositalaridan qanday foydalangani aniqlanadi.

Muallifning individual uslubi qissada yaqqol namoyon bo'ladi. U til vositalaridan foydalanishda o'ziga xoslikni namoyish etib, o'z badiiy dunyosini yaratadi. Bu esa asarni boshqa asarlardan ajratib turadi va uning o'ziga xosligini belgilaydi.

Xulosa.

Xulosa qilib aytganda, "Obid ketmon" qissasining lingvopoetik xususiyatlari uning badiiy qiymatini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Asarda qo'llanilgan til vositalari – leksik, sintaktik, stilistik birliklar o'zaro uyg'unlikda ishlatilib, yuksak badiiylikka erishilgan. Muallifning xalqona til, obrazli ifodalar, frazeologizmlar, dialog va monologlardan mahorat bilan foydalanishi asarning estetik ta'sirchanligini oshiradi. Lingvopoetik tahlil orqali ushbu qissaning nafaqat mazmuniy, balki til jihatidan ham boy va murakkab asar ekanligi yaqqol namoyon bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Qodirov B. Lingvopoetika asoslari. – Toshkent: Fan, 2018.
2. Yo'ldoshev J.G. Badiiy matn lingvistikasi. – Toshkent, 2019.
3. Mahmudov N. Til va nutq madaniyati. – Toshkent: O'qituvchi, 2017.
4. Сунатов, Д., Зикриллаева, Ф., Сайдуллоева, М., & Нормаматова, Н. (2025). O'zbek tilshunosligining nazariy masalalari. *Объединяя студентов: международные исследования и сотрудничество между дисциплинами*, 1(1), 121-123.
5. Axmedovna, B. S. (2025). Ingliz tilini o'rganishda o'zaro muloqotning ahamiyati. In *International Educators Conference* (pp. 318-325).
6. Normurodovna, A. M. (2025). Ingliz tili grammatikasining Ingliz tili kursidagi ahamiyati. In *International Educators Conference* (pp. 302-309).
7. Normurodovna, A. M. (2025). Tashkilotlar o'rtasidagi hamkorlikda Ingliz tilining ahamiyati. In *International Educators Conference* (pp. 310-317).
8. Зикриллаева, Ф., Дуstmuroдова, М., Нормаматова, Н., Сайдуллоева, М., & Абдирахимова, М. (2025). Globalizatsiyalashgan zamonaviy tilshunoslik paradigmalari. *Инновации в современной лингвистике и преподавании языков*, 1(1), 298-300.
9. Nizamitdinovna, G. D. (2026). BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI O'QITISHDA XALQARO TAJRIBALARDAN FOYDALANISH. *Ustozlar uchun*, 88(3), 393-399.
10. Niyazova, M. (2024). SHARQ VA G'ARB SENTIMENTAL NASRI AN'ANALARI. *Универсальный индекс библиотеки науки и инноваций*, 2(33), 104-108.